

Opetus- ja varhaiskasvatusasiat/ muistio Lapin rajaseutuhankkeen työryhmälle

Tässä esitettävät tiedot ovat keskeneräistä materiaalia, jota on koottu Saamelaisen parlamentaarisen neuvoston Rájáhis sámeoahpáhus (Rajaton saamelaisopetus) työryhmän raporttia varten. Työryhmän tehtävänä on kartoittaa saamelaisen koulu yhteistyön tilannetta, mahdollisuuksia, esteitä ja kokemuksia Norjan, Suomen ja Ruotsin saamelaisalueilla. Työryhmän tehtävä on tehdä esityksiä rajat ylittävän koulu yhteistyön lisäämiseksi.

Pohjoismaisia sopimuksia

1. Sopimus Tanskan, Suomen, Islannin, Norjan ja Ruotsin välillä [pääsystä korkeampaan koulutukseen](#):
"Sopimuspuolet sitoutuvat vastavuoroisesti antamaan toisessa Pohjoismaassa asuville koulutukseen hakeville pääsymahdollisuuden julkiseen korkeampaan koulutukseensa samoilla tai vastaavanlaisilla ehdoilla kuin oman maan hakijoille. Koulutukseen hakevalle, jolla on kelpoisuus korkeampaan koulutukseen siinä Pohjoismaassa, jossa hän asuu, on kelpoisuus myös muissa Pohjoismaissa."
 - Tähän kuuluu lisäksi muutosehdotus ([OKM025:00/2018](#)) siten, että sopimus on voimassa, kunnes toisin sovitaan.
2. [Yhteistyösopimus](#) (28/1962) Islannin, Norjan, Ruotsin, Suomen ja Tanskan välillä: *"Sopimuspuolten on pyrittävä säilyttämään ja edelleen kehittämään maiden välistä yhteistyötä oikeudellisella, sivistyksellisellä, sosiaalisella ja taloudellisella alalla, sekä liikennekysymyksissä"* ja tässä sopimuksessa erityisesti sivistykselliseen yhteistyöhön liittyvät artikkelit (8–13): *"Jokaisessa Pohjoismaassa on kouluissa annettavaan opetukseen ja koulutukseen sopivassa laajuudessa sisällytettävä muiden Pohjoismaiden kielten, kulttuurin ja yleisten yhteiskuntaolojen opetusta."*
3. Sámi allaskuvla/ Sámi University of Applied Sciences & Suomi? www.samas.no

Suomen lainsäädäntöä ja viranomaissäännöksiä

1. Laki ulkomailla suoritettujen korkeakouluopintojen tuottamasta virkakelpoisuudesta 4.12.2015/1385:
2 §: *"Ulkomailla suoritettut korkeakouluopinnot tuottavat virkaan tai tehtävään saman kelpoisuuden kuin virkaan tai tehtävään vaadittavat Suomessa suoritettavat korkeakouluopinnot, jos nämä opinnot on tämän lain nojalla tehdyssä päätöksessä rinnastettu toisiinsa."*
2. Opettajan pätevyudet
Opetushallitus, www.oph.fi : *"Jos olet suorittanut tutkinnon ulkomailla ja haluat Suomessa kelpoisuuden opetustehtävään, tarvitset todennäköisesti Opetushallituksen päätöksen tutkintosi tunnustamisesta."*

Luokanopettajan pätevyys toisesta Pohjoismaasta

"Jos olet suorittanut Ruotsissa, Tanskassa, Norjassa tai Islannissa luokanopettajan tutkinnon, olet tietäen edellytyksin ilman erillistä päätöstä kelpoinen antamaan luokanopetusta (asetus 986/1998, 4 §). Halutessasi voit hakea ammattipätevyyden tunnustamispäätöstä."

Opetustoimen kelpoisuusvaatimuksista annettu asetus (986/1998):

4 §, Luokanopettajan kelpoisuus: ”Luokanopetusta on kelpoinen antamaan henkilö, joka: 4) on suorittanut Islannissa, Norjassa, Ruotsissa tai Tanskassa vähintään kolmivuotiseen koulutushjelmaan perustuvan peruskoulun luokanopettajan tutkinnon.

Jos 1 momentin 4 kohdassa tarkoitettu peruskoulun luokanopettajan tutkinto perustuu kolme vuotta lyhyempään opiskeluun, henkilö on kelpoinen opettamaan perusopetuksen 1—4 vuosiluokilla tai, opetushallituksen määräämän lisäopiskelun suorittettuaan, kuten kolmivuotiseen opiskeluun perustuvan tutkinnon suorittanut.

5 §, Aineenopettajan kelpoisuus: ” --- Aineenopetusta on 1 momentin estämättä kelpoinen antamaan henkilö, jolle opetushallitus on antanut kelpoisuustodistuksen Islannissa, Norjassa, Ruotsissa tai Tanskassa saadun opettajankoulutuksen perusteella.

Henkilölle, joka Islannissa, Norjassa, Ruotsissa tai Tanskassa saamansa vähintään kolmivuotisen opettajankoulutuksen perusteella on kelpoinen asianomaisessa maassa taito- ja taideaineiden opettajaksi tai joka vähintään neljävuotisen opettajankoulutuksen perusteella on kelpoinen muuksi opettajaksi, opetushallitus voi antaa kelpoisuustodistuksen vastaavaan perusopetusta antavan opettajan tehtävään. Opetushallitus voi tarvittaessa määrätä lisäopintojen suorittamisesta.”

9 §, Kielitaitovaatimukset: ”Perusopetusta tai esiopetusta antavan opettajan tulee täydellisesti hallita koulun opetuskieli. --- Jos opetuskieli on muu kuin koulun opetuskieli tai jos kysymys on perusopetuslain 10 §:n 4 momentissa tarkoitettussa koulussa järjestettävästä opetuksesta, voi opetusta antaa myös henkilö, joka hallitsee opetuksessa käytettävän kielen. Opetushallitus määrää tarvittaessa, miten kielen hallinta osoitetaan. ---”

Toimijoiden välisiä sopimuksia

1. Utsjoen ja Tanan kunnat (Ohcejoga ja Deanu gielddat) sijaitsevat Tenojoen vastakkaisilla puolilla ja kunnilla on sopimus varhaiskasvatus-/päivähoitopaikoista naapurikunnassa. Tällä hetkellä (syksy 2019) Sirman lapsia käy Utsjokisuun saamenkielisessä Duottaraski -päiväkodissa. Tanan kunta ostaa siten varhaiskasvatuspalveluita Suomen puolelta. Aiemmin myös Nuorgamin lapsia on ollut Tanan saamenkielisessä päiväkodissa (Tana bru/ Deanu šaldi), mutta ei juuri nyt.

Lisäksi kunnat tekevät vuosittain päätökset yhteisopetuksesta, eli Utsjokisuun ja Sirman (Sirpmá) koulujen saamenkielisten luokkien opetuksesta yhdessä. Yhteisessä opetuksessa sekä Suomen että Norjan puolen luokanopettaja seuraa omaa ryhmäänsä. Yhteistä opetusta on kuluvana lukuvuonna 2 pv/vko, joista toinen päivä Utsjokisuun koululla ja toinen Sirman koululla. Yhteisestä opetuksesta ei ole varsinaista sopimusta, vaan kuntien sivistys-/ koululautakunnat päättävät asiasta talous- ja toimintasuunnitelman yhteydessä. Koulujen välinen yhteistyö on alkanut jo noin 20 vuotta sitten. Koulujen välimatka on noin 20 km. Lukuvuonna 2018-2019 osa Utsjokisuun koulun (Ohcejotnjálmmi skuvla) saamen luokista oli koko lukuvuoden Sirmassa Utsjokisuun koulun sisäilmaongelmien takia. Tästä oli vuokrasopimus. Utsjokisuun koulussa annetaan opetusta saamen ja suomen kielillä ja koulussa annetaan 6-vuotiaiden esiopetusta, perusopetusta 1-9. Lisäksi samassa koulukeskuksessa toimii saamelaislukio. Sirman koulu on saamenkielinen ja siellä ovat vuosiluokat 1-7 (6v-12v).

2. Suomen puolen peruskoulut ja lukiot sopivat erikseen tapauskohtaisesti Sámi allaskuvlan luokanopettajakoulutukseen liittyvästä opetusharjoittelusta. Opetusharjoittelusta ei ole yleistä sopimusta. Suomen puolella opetusharjoittelunsa suorittavat ovat yleensä Suomen puolelta tulevia opiskelijoita.

ta. Opetusharjoittelusta sovitaan siten, että allaskuvlasta otetaan yhteyttä ao. koulun saamenkieliseen opettajaan, jonka jälkeen opettaja pyytää rehtorilta luvan opetusharjoittelijan ottamiseen. Tiedossamme ei ole, että opetusharjoittelupaikan ja allaskuvlan kanssa olisi tehty virallisia harjoittelusopimuksia.

3. Enontekiön kunta sopii vuosittain (kirjallinen sopimus) saamenkielisen varhaiskasvatuksen ostamisesta Suomen puolen Karesuvannon (Gárasavvon) lapsille Ruotsin puolen Karesuvannon saamelaiskoulun yhteydessä toimivasta saamenkielisestä päiväkotia Lávvusta (förskola Lávvu). Kylät ovat kahta puolta jokea. Ruotsin ja Suomen puolen koulujen välimatka on vain 3 km, mutta koulujen välillä ei ole säännönmukaista yhteistyötä yhteisestä pohjoissaamen kielestä huolimatta.

Mahdollisia ongelmia ja haasteita rajaseutuyhteistyössä

Opetuksen lainsäädäntö

Suomen, Norjan ja Ruotsin opetuslainsäädännön saamelaisopetusta koskevat säännökset poikkeavat toisistaan.

Suomen perusopetuslain mukaan koulun opetuskieli on joko suomi tai ruotsi. Opetuskielenä voi olla myös saame. Lain mukaan saamelaisten kotiseutualueella asuvien saamen kieltä osaavien oppilaiden opetus tulee antaa pääosin saamen kielellä.

Norjan opetuslain saamen kielen opetusta koskevat säännökset on kirjoitettu oikeuksiksi. Opetuslaki käsittää sekä peruskoulua että sen jälkeistä koulua (*joatkkaskuvla/ videregående skole*) koskevat säännökset. Jokaisella saamen kielen hallintoalueella koulua käyvällä oppilaalla taustastaan riippumatta on oikeus saada sekä saamen kielen että saamenkielistä opetusta. Jokaisella saamelaisalueiden ulkopuolella asuvalla saamelaisoppilaalla on oikeus saada saamen kielen opetusta. Jos koulussa ei ole mahdollisuutta lähiopetukseen, opetus voidaan järjestää vaihtoehtoisin tavoin, esimerkiksi etäopetuksena. Saamenkielinen opetus saamelaisalueiden ulkopuolella on mahdollista tietyin ehdoin. Saamelaisalueen kunta voi päättää saamen kielen opettamisesta kaikille yhteisenä oppiaineena.

Ruotsin peruskoulussa on kolme erilaista saamelaisopetuksen vaihtoehtoa. 1) Saamelaislapsilla on mahdollisuus suorittaa oppivelvollisuutta erityisissä saamelaiskouluissa, joita on yhteensä viisi ja jotka ovat osa yleistä koululaitosta. Saamelaiskoulujen antama opetus vastaa peruskoulun vuosiluokkien 1-6 opetusta. Saamelaiskouluista vastaa valtio ja niillä on oma hallinto (*Sámeskuvlastivra/ Sameskolstyrelsen/SamS*). Saamelaiskoulujen tulee antaa opetusta sekä saamen että ruotsin kielillä. Saamelaiskouluissa opetetaan pohjois-, luulajan- ja eteläsaamen kieliä. 2) Integroitu saamelaisopetus (*integrerejuvvon sámeoahpahuš/ integrerad samisk undervisning*) kuuluu myös SamSin tehtäviin. Se voi tehdä kunnallisen peruskoulun kanssa sopimuksen saamelaisen kulttuurin ja saamen kielen opetuksen integroimisesta koulun opetukseen. Integroitu saamelaisopetus toimii usein yläluokilla jatkona saamelaiskoulun opetukselle. 3) Saamen kieltä voi oppia myös äidinkielen (*eatnigiella/ modersmål*) oppiaineena. Äidinkielellä viitataan Ruotsin koulussa vähemmistöjen kieliin ja sitä opetetaan yleensä 1-3 vt. Kansallisia vähemmistöjä koskevan lain mukaan jokaisella kansalliseen vähemmistöön kuuluvalla on oikeus oman kieltensä oppimiseen. Äidinkielen opetusta on vuodesta 2015 alkaen annettu enimmäkseen etäopetuksena.

Opetussuunnitelmat ja tuntijako

1. Suomen perusopetuksen ´äidinkielen ja kirjallisuuden´ oppiainetta vastaa Ruotsissa ja Norjassa ´saame ensimmäisenä kielenä´-oppiaine ja Suomessa annettavaa saamen vieraan kielen opetusta Ruotsin ja Norjan ´saame toisena kielenä´-oppiaineet. Suomessa äidinkielen ja kirjallisuuden oppitunnit on jaettava saamen ja suomen kielten kesken. Ruotsissa ja Norjassa saamen kieli on oma oppiaineensa. Norjassa ´saame toisena kielenä´-oppiaineesta on kolme erilaajuista vaihtoehtoa oppilaiden kielellisen taustan ja aloitusajankohdan mukaan. Suomessa saamelaisoppilaat, jotka eivät ole saamenkielisessä opetuksessa (eivätkä siten osallistu saamen äidinkielen ja kirjallisuuden opetukseen), oppivat omaa kieltään vieraan kielen oppiaineena.
2. Eri maiden opetussuunnitelmat, kun järjestetään yhteisopetusta: esimerkiksi Utsjokisuun ja Sirman koulujen yhteisten oppiaineiden oppisisällöt valitaan niin, että ne sopivat molempien maiden opetussuunnitelmiin. On kuitenkin muutamia oppiaineita (kuten uskonto), jotka poikkeavat Suomessa ja Norjassa, näitä ei toistaiseksi ole otettu yhteisopetukseen. Norjassa opetussuunnitelmauudistus on parhaillaan käynnissä.
3. Ruotsin opetussuunnitelmassa liikunta ja terveystieto (*idrott och hälsa*) ovat yksi oppiaine, Suomessa ne ovat erillisiä oppiaineita. Lisäksi Ruotsissa on erillisenä oppiaineenaan *teknik*.
4. Tuntimäärissä on eroja siten, että Norjassa alemmilla luokilla on enemmän opetusta kuin Suomessa. Ruotsissa kouluilla on enemmän autonomiaa määrittellä omat tuntijakonsa (<https://www.skolverket.se/undervisning/sameskolan/laroplan-och-kursplaner-i-sameskolan/timplan-for-sameskolan>): ”Antalet timmar per vecka beror på hur skolan har fördelat timmarna mellan årskurserna och hur schemat ser ut”.

Käytännön haasteita

1. Utsjoella joudutaan huomioimaan vakuutukset sekä se, että suomalaisen koulupäivään liittyy ruokailu ja norjalaiseen ei. Sirma-päivänä ruoka viedään Utsjokisuusta mukana Sirmaan, koska siellä ei ole valmistuskeittiötä.
2. Lämpimän ruuan kuljettamiseen EU-rajan yli liittyy joitakin ongelmia. Suomessa on erilainen elintarvikevalvonta ja Utsjoen valtuus loppuu rajalle. Sirma noudattaa Norjan elintarvikelainsäädäntöä ja Utsjoen pitää maksaa ruoan myynnistä Norjaan ruoan tullin arvon mukaisesti joka kerta. Sen takia Utsjoki maksaa, jolloin vältytään tullaukselta. Rajan yli kuljettamisessa on myös rajoitteita tuoretavaran suhteen, mistä huolimatta Utsjokisuun koulun ruokailun mukana kulkevat myös salaatit.
3. Saamenkielisen oppimateriaalin myyntiä rajan yli hidastavat ja hankaloittavat tullimaksut Suomessa, Norjassa ja Ruotsissa.
4. Muita käytännön ongelmia ovat välimatkat. Saamelaisalueen koulut eivät voi helposti luoda sellaista jokapäiväistä rajayhteistyötä, mitä esimerkiksi Tornio-Haaparannan kielikoulu toteuttaa.
5. Maiden erilaiset käytännöt esimerkiksi koulukiusaamisasioissa ja erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden kohdalla voivat tuottaa ongelmia laajemmassa yhteistyössä – Norjan puolella nämä asiat käsitellään läänin tasolla, kun Suomessa kuntatasolla.
6. Opetusharjoittelua Suomen puolen kouluissa ohjaavat opettajat kertovat myös Sámi allaskuvlan alhaisista harjoittelun ohjaajalle maksettavista palkkioista, joihin lisäksi liittyvät monimutkaiset veronmaksukäytännöt.

Opintotuki ja stipendit

<https://www.norden.org/fi/info-norden/opintotuki-norjassa>: Ulkomailla opiskeleva opiskelija voi saada norjalaista opintotukea sekä toisen asteen opintoihin että korkea-asteen opintoihin, mutta opiskelun on oltava kokoaikaista. Opintotuen määrä riippuu opiskelumaasta sekä siitä, minkälaisesta oppilaitoksesta ja koulutuksesta on kysymys.

Lisätietoa opintotuen saannin ehdoista Norjasta: <https://www.lanekassen.no/nb-NO/Stipend-og-lan/Utland/Utdanninger/Utdanning-i-Norden/>

Suomen puolella asuva saamelaisessa korkeakoulussa opiskeleva saa Suomesta Kelan opintotukea ja on oikeutettu hakemaan myös Norjan Saamelaiskäräjien jakamia stipendejä.

Saamelaiskäräjien stipendeistä korkeakouluopiskelijoille: <https://www.samediggi.no/Doarjagat-ja-stipeanddat/Stipeanda-alit-ohppui>

Norjan Saamelaiskäräjät myöntää vuosittain stipendejä Saamelaisessa korkeakoulussa (Sámi allaskuvla) opiskeleville. Opinnot, joihin voi saada stipendin, ovat saamelainen lastentarhaopettajakoulutus sekä perusasteen opettajaopinnot ja pedagogiset opinnot.